

TERUGBLIK

DE GESCHIEDENIS VAN DE OMROEP

Verslag van de ledenavond van 27 november 1991

Op deze avond hield mevrouw Marieke Veen voor een gehoor van ca. 60 AP-leden een lezing over de geschiedenis van de omroep, mede bedoeld als inleiding op een excursie naar het Omroepmuseum. Marieke Veen is als voorlichtster aan dit museum verbonden.

Zij nam ons mee naar de beginjaren van de radio die, na enige experimenten in Den Haag, in 1918 in Hilversum begonnen met de oprichting van de Nederlandsche Seintoestellen Fabriek. Deze fabriek was aanvankelijk gevestigd in enkele oude fabrieksgebouwtjes in de binnenstad, maar zou zich al gauw vestigen in een nieuwe fabriek aan de Jan van der Heijdenstraat. Om de afzet van radiotoestellen en onderdelen voor zelfbouwtoestellen te bevorderen bouwde deze fabriek de eerste Hilversumse zender, die samen met de Hilversumse Draadloze Omroep (HDO) gerund ging worden. In het verzuilde Nederland kwamen daar al snel andere omroepverenigingen bij, zodat er ook specifiek katholieke, christelijke en socialistische programma's werden uitgezonden. Dit bonte geheel zou zich door de jaren heen uitbreiden tot een nieuwe bloeiende Hilversumse bedrijfstak: het omroepbedrijf.

Na de pauze werden we uitvoerig ingelicht over de geschiedenis van de televisie, die eigenlijk al voor de oorlog begon met experimenten bij Philips in Eindhoven. Verrassend was het te vernemen dat de televisietechniek nagenoeg even oud is als de radiotechniek. Het duurde echter tot ver na de oorlog voordat de televisie in Nederland operationeel werd. Men begon in 1951 met regelmatige uitzendingen, aanvankelijk nog maar op 1 kanaal en, uiteraard, in zwart-wit. Alles werd live uitgezonden (videorecorders waren er nog niet) met twee kamera's (meer hadden ze er niet) vanuit 'studio Irene' (een voormalig kerkje te Bussum). En al hadden nog maar weinig mensen een TV-toestel, het medium kon zich al snel in een grote populariteit verheugen, waardoor de overheid steeds meer geld voor TV beschikbaar ging stellen en de TV-makers steeds meer

apparatuur konden aanschaffen. Daaronder waren ware wonderpjes van vernuft, zoals de door ventilatoren aangedreven vlaggetjes. De eerste generatie kamera's moesten namelijk een uur lang opwarmen en gedurende die tijd mochten ze niet op een stilstaand beeld gericht zijn, want dan zou dat beeld op de opnamebuis inbranden. Vandaar dat ze gericht werden op de in de ventilatorwind bewegende vlaggetjes. De komst van een tweede kanaal, de toenemende berg apparatuur (na verloop van tijd ook voor kleuren-TV) en de productie van steeds meer uitzendingen, waarvoor ook een groeiende hoeveelheid decors en rekwisieten nodig waren, maakte de ruimte in Bussum veel te krap. Na de bouw van het omroepkwartier aan de Insulindelaan kwam ook 'de TV' definitief naar Hilversum.

Aan het slot van de avond werden nog eens nostalgische herinneringen opgehaald aan enkele prominente TV-figuren van het eerste uur: de omroepsters Tanja Koen, 'tante' (zwaaiende handjes) Hanny Lips, Vertie Dixon, Ageeth Scherphuis en Karin Kraaijkamp, en aan enkele roemruchte programma's als *Open het Dorp* (Mies Bouwman) en *Zo is het toevallig ook nog 's een keer* (met: TV-religie..!). Zodat we kunnen terugkijken op een leerzame avond.

E.J.P.

EXCURSIE OMROEPMUSEUM

Op 7 december 1991 bezochten ca. 35 leden van AP het omroepmuseum aan het Melkpad. Gesplitst in kleine groepjes werd onder leiding van een rondleider het museum bekeken als vervolg op de ledenavond van november. Na het bekijken van een videoband over wat de totstandkoming van een TV-programma allemaal met zich meebrengt (en dat is veel!) gingen we naar de zolder, waar een radio-winkel uit de jaren '20 ingericht is. Na uitleg en een demonstratie van enkele antieke radiotoestellen zakten we weer af naar de eerste verdieping die gewijd is aan de geschiedenis van de radio en de omroepen. Uiteraard waren daar ook veel foto's van het oude Hilversum te bewonderen. Op de begane grond is een overzicht van de geschiedenis van

de televisie ingericht. Ook hier weer veel oude apparatuur, van de Nipkovschijf en de Televisor van Baird via de eerste Nederlandse camera's (met niet te vergeten: het vlaggetje) tot aan de moderne satellietontvangst. Aandacht was er ook voor de invloed die de TV op de Nederlandse samenleving (en huiskamerinrichting) heeft gehad.

Het omroepmuseum geeft een interessant beeld van de ontwikkeling van de massamedia en de invloed daarvan op de samenleving. Wie het museum bezoekt (en voor wie dat nog nooit heeft gedaan: zeker doen!) zal echter zien dat het pand tot aan de nok toe vol is en dat er niets meer bij kan. De staf en de 120 vrijwilligers moeten hun werkzaamheden dan ook op verschillende andere locaties uitvoeren. Hun grootste klacht is echter dat ze nog zoveel andere mooie spullen in depot hebben staan, die ze niet kunnen laten zien (tot complete reportagewagens aan toe). Het is daarom te hopen dat het omroepmuseum in de nabije toekomst naar een ruimer pand zal kunnen verhuizen zodat het rijke omroepverleden (en daarmee een belangrijk deel van Hilversums verleden) beter tot zijn recht zal kunnen komen. Als u daarbij een handje wil helpen kunt u donateur worden van de stichting Vrienden van het Omroepmuseum (door overmaking van minimaal f 17,50 op giro 5611696 t.n.v. genoemde stichting te Hilversum), u ontvangt dan tevens het kwartaalblad *Aether* met veel artikelen over de omroepgeschiedenis. En voor wie het museum (nog eens) wil bezoeken: het is elke woensdag van 10 tot 5 uur en elke laatste zondag van de maand van 12 tot 5 uur geopend.

E.J.P.

ARCHEOLOGIE, BOUWHISTORIE EN CONSERVATIE: EEN PRAKTIJKVOORBEELD

Verslag van de gezamenlijke ledenvergadering van 'Albertus Perk' en de Archeologische Werkgemeenschap Naerdincklant op 8 januari 1992

De eerste lezing van het nieuwe jaar werd ook nu weer gehouden met de AWN. Deze keer was niet 'De Akker' maar de Oud Katholieke kerk ons onderkomen. Als spreker was uitgenodigd de Utrechtse bouwhistoricus de heer Bart Klück. De heer Klück is werkzaam bij het Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum (ABC). Het onderwerp van zijn lezing was de hoofdvestiging

In de 'Radiowinkel' van het omroepmuseum (foto: EJP).

van de Duitse Orde in de Noordelijke Nederlanden, het 'Duitse Huis' te Utrecht.

Voor het ontstaan van de Duitse Orde werden de toehoorders teruggevoerd naar de elfde eeuw. In die eeuw riep de paus de christelijke wereld op het Heilige Land te veroveren op de Islamieten. De eerste kruistocht had al meteen succes. Palestina werd veroverd en er ontstonden in het Midden-Oosten Latijns-christelijke staten. Groot was de schok in Europa toen in 1189 de Egyptische sultan Saladin kans zag Jeruzalem te heroveren. De reactie van de christenheid kon niet uitblijven. De drie grote monarchen van Europa, Frederik I Barbarossa van het Duitse Rijk, Filips II Augustus van Frankrijk en de legendarische Engelse koning Richard Leeuwenhart bundelden hun krachten en trokken naar Palestina. Deze derde kruistocht kende een grote deelname vanuit de Nederlanden. Naast de Vlaamse graaf Filips van de Elzas reisden ook de graven Floris III van Holland en Otto I van Gelre in het kielzog van Barbarossa naar het M.-Oosten. Keizer Frederik Barbarossa, die in tegenstelling tot de Engelsen en Fransen over land reisde, verdronk in een riviertje in Klein Azië. Velen keerden onder leiding van de zoon van Barbarossa terug naar Europa.

De resten van het leger belegerden de belangrijke havenstad Acco en veroverden na een jaar de stad. De Duitse Orde kwam tijdens deze kruistocht pas goed tot ontwikkeling en werd bij pauselijke bul in 1191 gesticht. Hun voornaamste taak was zieken- en armenzorg en de strijd tegen de ongelovigen. De adellijke monniken richtten voor de muren van Acco hun eerste hospitaal in. Het hoofdkwartier van de orde verplaatste zich al snel van het Heilig Land naar Mariënborg in de buurt bij Gdansk.

De orde richtte sindsdien de aandacht op de heidense volkeren rond de Oostzee, zoals de Pruisen, de Pommeren, de Esten, Letten en Litouwers. Samen met de hertogen van Saksen, maar ook met met andere Europese edelen (waaronder de Hollandse graven Willem IV en Willem VI) werd tegen de heidenen ten strijde getrokken in de zg. 'Pruisen-tochten'. Deze tochten kenden hun hoogtepunt in de tweede helft van de veertiende eeuw.

Het keerpunt kwam toen de Litouwers zich tot het Christendom bekeerden en samen met de Polen, de Russen en Tataarse boogschutters in 1410 de Duitse Orde bij Tannenberg een vernietigende nederlaag toebrochten. Aan de expansie politiek van de orde was een eind gekomen.

De Duitse Orde had vestigingen door het gehele Duitse Rijk. Zo ook in de Noordelijke Nederlanden in Utrecht. Vanaf 1231 had de orde een vestiging buiten de stadswallen. Tijdens een conflict tussen het Sticht en Holland belegerde

de Hollandse graaf Willem IV de stad Utrecht. Hij nam zijn intrek in het klooster van de orde en bestookte van daaruit de stad. Het gebouw werd zwaar beschadigd. De orde keerde er niet terug. Bisschop Jan van Arkel schonk de orde een perceel grond binnen de stadswallen. Hier werd een nieuw complex gebouwd. Een groot deel van het complex wordt aan het oog onttrokken door een vier meter hoge muur.

De Reformatie was geen bedreiging voor de orde, omdat de ridders – realistisch als zij waren – kozen voor het protestantisme. Ook tijdens de Napoleontische tijd, waarin men de adelstand wilde opheffen, wist de orde zich te handhaven. De vestiging van de Duitse Orde in Utrecht is de enige, die alle stormen overleefde.

Het hoofdgebouw stamt uit de veertiende eeuw. De noordzijde is nog middeleeuws op de achttiende-eeuwse ramen na. De zuidzijde, die het meest in het zicht staat, bevat negentiende-eeuwse ramen en is gepleisterd. Verder bevat het complex verbouwingen en/of gebouwen uit de vijftiende en latere eeuwen. Lange tijd heeft het Duitse Huis dienst gedaan als militair hospitaal. Na de restauratie zal de Duitse Orde er opnieuw zijn intrek in nemen.

Het betoog werd geïllustreerd met een aanzienlijk aantal dia's. Af en toe was de heer Klück door verkeerd gebruik van de microfoon wat slecht te verstaan. Deze boeiende lezing werd helaas door weinig mensen bezocht.

W.J.D.

BOEKBESPREKING

MONUMENTEN IN HILVERSUM

Halverwege vorig jaar verscheen het rapport *Monumenten in Hilversum, het centrum*, uitgebracht door de Monumentencommissie van de gemeente Hilversum. Het beoogt een nadere uitwerking te zijn van de beschrijving van de deelgebieden 00 t/m 04 uit het in 1983 in opdracht van de gemeente samengestelde *Architectuuronderzoek*. Doel van het rapport is een overzicht te geven van de waardevolle oude panden in (het centrum van) Hilversum en welke daarvan in enige of meerdere mate beschermd zouden moeten worden. Het rapport is voorts

bedoeld als beleidsadvies voor de gemeenteraad bij het vaststellen van een gemeentelijke monumentenlijst en van beschermende maatregelen voor waardevolle panden.

Het rapport start, na een kort exposé van de werkwijze en samenstelling van de monumentencommissie, met een ruim 50 bladzijden tellende *Ontwikkelingsgeschiedenis van het centrum van Hilversum*. Helaas moet ik melden dat dit gedeelte van het rapport het niveau van een gemiddelde middelbare school-scriptie niet overstijgt. Groen en rijp zijn bij elkaar geraapt, waarbij ik ernstige vraagtekens moet zetten bij het wetenschappelijke gehalte van het één en